— Пăх, усра, ӳстер, — терĕ вăл. — Лайăх йăхран. Тусу пултăр. Ячĕ те Тус пултăр...

Машина чупать. Тăван яла кĕмесĕр вал район центрĕнчи больницăна çул тытрĕ. Унта ача урине рентгенпа тĕрĕслесе пăхрĕç, гипсларĕç.

— Тепĕр виçĕ эрнерен каллех сиккипех чупакан пулатăн, — пĕлтерчĕ шурă халатлă, шурă калпаклă хĕрарăм.

— Халĕ киле кайăпăр. Аннӳ кĕтсе пăлханать ĕнтĕ, — терĕ ашшĕ ывăлне каллех алă çине çĕклесе.

## ХĔЛЛЕХИ КАÇ

Таса çӳллĕ тӳпере тулса çитеймен уйăх тăхри хăйĕн уçăмсăр вылянчăк пайăркисене çĕр çине сапалать. Çăлтăрсем имшеррĕн йăлкăшаççĕ. Йĕри-тавра шап-шурă юрпа хупланнă уй-хир. Акă ун урлă тăсăлакан ансăр çулпа лашасем кӳлнĕ ултă çуна шăвать. Кашнин çинче пăчкăпа каса-каса татнă пысăк йывăç муклашкисем выртаççĕ...

Шкул ачисене хĕллехи каникула ярсан тепĕр куннех Таньăсен картишне колхоз бригадире кĕчĕ.

— Вăрмантан вутă тиесе килмелле. Пуçтарăн хăвăртрах, — терĕ вăл татăклăн сурăхсене апат парса витерен тухнă хĕр ачана хирĕç утса. — Улттăн каятăр. Тепĕр сехетрен çула тухмалла. Васка.

Таня чĕри шиклĕн пăчăртанчĕ.

— Инçе каймалла-и? — тĕлĕнерех ыйтрĕ хĕр умри бригадир çине тĕллесе пăхса.

— Ытла инçе мар. Çĕрлеччен çаврăнса çитетĕр.

Колхоз ĕçне-хĕлне ачаранах хутшăннă пулин те, килте хăйĕнчен аслисем, арçьшсем, пур пирки Таня лашапа питех çӳремен, хăнăхман çав ĕçе. Халĕ вара яра куна тата хĕлле çапла инçе çула тухса каяс пулать.

— Кам-кам каять?

Виçĕ хĕрарăм иккен. Тата Таньăпа пĕр класра вĕренекен тепĕр икĕ юлташ — те хĕр, те хĕр ача темелле ĕнтĕ вĕсене...

Ăнланать-ха Таня. Çĕршывра халĕ вăрçă алхасать. Нимĕç çарĕ Мускав çывăхĕнчех. Унта хаяр çапăçусем пыраççĕ. Ялта вăйпитти арçын çук. Пурте фронтра. Таня пиччĕшĕ те тахçанах çапăçу хирĕнче. (Турра шĕкĕр, хальлĕхе сывах-ха, çырусем килсех тăраççĕ.) Салтака илмелли çулсенчен иртнĕ ашшĕ военкомат хушнипе кӳрше районта вăрман касать. Таня аппăшĕ те (унран виçĕ çул аслăрах вал) килте çук. Ăна та уй-хирте ĕçсем вĕçленсенех ытти нумай ял çамрăкĕсемпе пĕрле вăрман касма илсе кайрĕç.

Çапах шиклĕ шухăшĕсене пытарчĕ хĕр ача. Юрать, каятăп тесе пуçне сĕлтрĕ çеç. Тепĕр икĕ султан вăл та çитĕннисен шутне кĕрет-çке. Алла унăн та ыттисем пекех ерипен пур ĕçе те хăнăхмалла...

Вăрмана чиперех çитрĕç. Вутă тума уйăрса хăварнă кутамас пысăк йывăç муклашкисене иккĕнвиççĕн йăвантара-йăвантара çунасем çине тиерĕç. Лашисене çитерчĕç, хăйсем те килтен мĕн илсе тухнипе апатланчĕç, вара каллех çула тухрĕç. Хĕллехи кун çерçи сăмсинчен вăрăм мар теççĕ. Чăнах та нумай каймарĕç, кăштах çĕкленнĕ хĕвел пытанчĕ, каç пулчĕ.

Çулĕ яка-ха, тикĕс, анчах сулăнчăк нумай. Çавăнпа лавçăн шутсăр тимлĕ, сыхă пулмалла. Çунана шуса кайма памалла мар. Лакса ларсан йывăр тиенĕ лава туртса кăларма хĕн пулать. Лаша вара вăйлă пек туйăнмасть.

Çапла шухăшласа пыратчĕ Таня, асăрхамарĕ, çуна сылтăмалла шуса-шуса кайрĕ те чылаях пысăк лакăма путса кĕрсе ларчĕ. Туртса кăларас тесе лаша тăпăлтатрĕ-тăпăлтатрĕ — çуна вырăнтан хускалмарĕ.

— Но-но! Атя, атя турт! — сассине хаярлатса

кăшкăрчĕ шикленсе ўкнĕ хĕр ача айăпсăр выльăха çурăмĕнчен пушăпа çапа-çапа. Таня хыççăн пыракан ултăмĕш лавĕ чарăнмарĕ, иртсе кайрĕ.

— Калатăп! Пулăшма килетпĕр! — кăшкăрса хăварчĕ лавçă хĕрарăм. — Эй, умрисем! Тăхтăр-ха! Ан кайăр!.. — янăрарĕ унăн сасси каçхи шăплăхра.

Чылаях малта пыракан лавсем чарăнчĕç.

— Мĕн пулчĕ? — хуса çитекен çунана хирĕç утрĕ пĕр хĕрарăмĕ.

— Таня çуни сулăнчăка кĕрсе ларчĕ. Пулăшмасан пĕччен кăлараяс çук вăл.

Пĕр вăхăт шăп пулчĕ.

— Эй, ачу-пăчупа тепĕр тесен, — çиллессĕн сăмах хушрĕ малти лав çинче ларакан хĕрарăм. — Манăн хамăн килте виçĕ ача, пĕринчен тепри пĕчĕк. Темле пурăнчĕç ĕнтĕ паян. Ăш çунсах тухать вĕсем çинчен шухăшласа. Эсир кирек мĕн тăвăр, эпĕ каятăп, — çапла каласа вал тилхепине алла илчĕ.

— Эпĕ те вырăнпа выртакан аннене тăхăр çулхи Кирукпа пăрахса хăвартăм, — хăюсăррăн хушса хучĕ тепĕр хĕрарăмĕ. — Выльăх-чĕрлĕх те выçă. Хăвăртрах çитсе апат парас, шăварас пулать... Юля, Нина, — ним чĕнмесĕр итлесе пыракан хĕр улраçсем çине тĕллесе пăхрĕ вал: — Сире ача-пăча кĕтсе макăрмасть. Кайса пулăшăр тантăшăра. Вăхăт нумай мар халĕ, каçĕ çутă. Хăрамалли çук, каярах çитетĕр.

Хĕр ачасем хускалмарĕç, пĕр-пĕрин çине пăхса илчĕç те пуçĕсене усса чĕнмерĕç.

— Ну, эпĕ кайрăм...

— Алла эпĕ те юлмастăп... Мана мĕн... Манăн та килте ĕç мăй таранах...

^ Урăх калаçакан пулмарĕ. Пилĕк лав пĕрин хыççăн тепри вырăнтан хускалчĕ.

Уйăх çути витĕр курăнакан мĕлкесем аяккалла кайрĕç, умри хура вăрман тăрăхĕ патне çывхарса

куҫран ҫухалчӗҫ. Каҫхи сывлӑшра малтан ҫуна тупанӗсем айӗнче юр чӗриклетни, лашасем тулхӑрни илтӗнчӗ, унтан тавралӑха шиклӗ, канӑҫсӑр шӑплӑх ҫавӑрса илчӗ. Хӗллехи сивӗ каҫ ют уй-хирте хӗр ача пӗр-пӗччен тӑрса юлчӗ. «Пӑрахса хӑварчӗҫ», — чунне ҫунтарса шухӑшларӗ вӑл. Тути асаплӑн турткаланса илчӗ, куҫӗсем куҫҫулӗпе тулчӗҫ, тумламсем пулса шӑнса хӗрелнӗ пит ҫӑмарти тӑрӑх йӑпӑртатса юхса анчӗҫ. Таня вӗсене алсишпе шӑлса типӗтрӗ, йывӑррӑн сывласа ячӗ те хускалмасӑр таракан лаша патне пычӗ.

— Ну, кантӑн-и? Пултаратӑн-и туртса кӑларма? — терӗ вӑл чӗлпере алла илсе. — Тӑрӑш, тӑрӑш. Темле пулсан та паян киле ҫитмелле пирӗн. Кунтах юлсан иксӗмӗр те шӑнса вилетпӗр. Ӗнтӗ нумай юлмарӗ, ҫур ҫул килнӗ. Атя, атя тӗрмеклен...

«Э-э, мансах кайнӑ. Манӑн ҫӑкӑр пур-ҫке», — аса илчӗ вӑл ҫавӑнтах. Ҫапла, ҫула тухма пуҫтарӑннӑ ҫап-ҫамрӑк хӗрӗ ҫине канӑҫсӑррӑн пахапаха илекен амӑшӗ ӑна пир татӑкӗпе тирпейлӗн чбркенӗ ҫӑкӑр чӗлли тыттарчӗ.

— Кӗрӗк айне кӑкӑру ҫине хур, ан шӑнтӑр, — терӗ вӑл. Паҫӑр шыв ӗҫес килни аптратнипе ҫиес кӑмӑл пулмарӗ Таньӑн, халӗ акӑ аса илчӗ те хӑй те хырӑм выҫнине туйрӗ. Сурӑх тирӗнчен ҫӗленӗ кӗрӗкне вӗҫертсе вӑл ҫӑкӑр татӑкне кӑларчӗ, ӑна варринчен хуҫса пӗр пайне вакларӗ те лаша тути патне илсе пычӗ.

— Ме ҫи. Мӗнле, тутлӑ-и? Тутлӑ, шутсӑр тутлӑ. Ҫапла вӗт? Сулӑнчӑкран тухсан тепӗр ҫуррине те санах паратӑп.

Чӗлпӗре вӗҫертмесӗр хӗр ҫӑкӑр тытнӑ тепӗр аллине лаша сӑмси патне илсе пычӗ, анчах ҫиме памасӑр темиҫе утӑм каялла ярса пусрӗ.

— Ну, кил, кил, ут... Акӑ вал ҫӑкӑр...

Мӑйне тӑсса лаша малалла талпӑнчӗ.

— Маттур... Тата... Тата...

Анчах нимĕн те: çăкăрпа астарни те, хаяррăн кăшкăрни те, пушăпа хĕнени те пулăшмарĕ. Ывăннă хавшак лаша тарăн сулăнчăка кĕрсе ларнă çунана вырăнтан хускатаймарĕ. Аптранă хĕр тунсăхлă куçĕпе йĕри-тавра пăхса çаврăнчĕ: шап-шурă пушă хир, пушă çул. Аякра, сулахай енче, хура вăрман тăсăлать, ума та вăрман тăрăхĕ хупăрлать. Сылтăмра... Чим-ха, мĕн унта, сылтăмра? Хура мĕлкесем курăнаççĕ. Кашкăр кĕтĕвĕ мар-и?.. «Кунталла килеççĕ... Турăçăм... Сыхла, хӳтĕле, — пăшăлтатрĕ сехĕрленсе ӳкнĕ хĕр ача питне алли-семпе хупласа. Урасем лăстăрах кайрĕç, вăл вăй-сăррăн çуна çине тĕшĕрĕлчĕ. — Пĕтрĕм...» Ни вилĕ, ни чĕрĕ кĕтрĕ...

Анчах мĕншĕн çывхармаççĕ вĕсем? Мĕншĕн халĕ те çав вырăнтах? Сиксе тăрса Таня каллех аякри мĕлкесем çине тинкерчĕ, хăраса чарăлнă куççем мĕн курнине ĕненмесĕр хăвăрт-хăвăрт мăчлатса илчĕç, пир пек шурса кайнă пичĕ çине кулă евĕр ăшă хĕлхем имшеррĕн выляса илчĕ. Хĕр çăмăллăн сывласа ячĕ. Çуртсем вĕт кусем... Ял! Ял курăнать...

Шап-шурă юрпа витĕннĕ ютă пуш хирте çап-çамрăк хĕр тăрать. Кăваккăн-симĕссĕн йăлкăша-кан уçăмсăр уйăх çути витĕр инçех те мар курăна-кан ял çине тинкерсе пăхать...

«Яла кайса пăхсан мĕнле-ши? — шутласа тăчĕ вăл пĕр вăхăт, лашана куçĕнчен пăхрĕ. — «Кирек мĕн тусан та эпĕ санпа пĕрлех пулатăп», — терĕç унăн куçĕсем. — Тен, кам та пулин çĕр каçма кĕртĕ». Çак шухăш Таньăна хавхалантарса ячĕ.

— Атя пуçтарăн, тусăм. Кунта шăнса виличчен кам патне те пулин кайса шаккар кантăкран, — терĕ вăл лашине. Хăмăт-пăявне илчĕ, лашине тă-варчĕ те çунине вырăнтах хăварса ялалла уттарчĕç. Çĕрлехи уйăх çути ялалла каякан сукмака кăтартса пычĕ.

Пырса кĕнĕ урамра ыттисенчен уйрăлса тараканçурта тӳрех асăрхаса пычĕ хĕр — пуянрах, чаплăрах, илемлĕрех вал. Тата çĕрле пулин те çутă халĕ те мĕлтлетсе çунни курăнать чӳречерен.

Шак-шак-шак! пырса шаккарĕ чӳречерен.

— Кам унта? — илтĕнсе кайрĕ кăшт вăхăт иртсен арçын сасси.

— Манăн кунтан инçе мар çуна путса ларчĕ те ниепле те хал çитерейменрĕм кăларма. Каçа хирĕç пĕчченех тăрса юлтăм пушă хирте. Çĕр каçма кĕртеймĕр-ши? — каласа пачĕ хăй пирки Таня. Алăк шăкăлт уçăлчĕ.

...Çывăрнă-çывăрмансскер, Таня ирхине ирех, кăвак çутă килсенех вăранчĕ. Пуçтарăнчĕ, тумланчĕ. Шăкăр-шăкăр сасса илтсе кил хуçипе, вăтам çулсенчи типшĕм питлĕ уксах арçын, самай çулланнă, ырă кăмăллă хĕрарăм та тăчĕç.

— Апат çимесĕрех ан кай, Таня, — терĕ херарам. — Чей те пулин ĕç.

— Çук-çук, — хыпăнсах хирĕçлерĕ хăна хĕр, — анне кĕтет ĕнтĕ мана, часрах киле çитесчĕ, тата лашана та апат паман.

— Лашине шăвартăм, апат патăм, çĕрлене витене хупрăм, — пĕлтерчĕ арçын. — Уншăн эсĕ ан пăшăрхан. Аннӳ пирки тĕрĕсех калатăн, çĕрле çывăраймарĕ пуль куляннипе. Атя эпĕ ăсатса ярам.

— Кирлĕ мар, тавах. Хамăрах çитетпĕр. Тавах çĕр каçма кĕртнĕшĕн, — чунтан тав турĕ Таня.

Пĕчченех тухса утрĕ хĕр ача çав çуртран, лашине çавăтса пынă май ăна çĕр каçма кĕртнĕ тарават хуçасене чунтан ырă сунчĕ. Хăйне те апатпа сăйларĕç, лаши та тутă. Пулаççĕ-çке çапла ырă чунлă çынсем çĕр çинче.

Çуна патне çывхарнă май ун патĕнче такам мĕкĕлтетнине курчĕ Таня. Амăшĕ иккен. Çĕрлех пырса каланă хĕрĕ пушă хирте пĕчченех тăрса юлни пирки. Эх, амăш чĕри! Çичĕ-сакăр çухрăмри вăрма-

на çĕрлене пăхмасăрах тухса чупнă-мĕн. Кам пĕлет, тен, шăнса виде, те тискер чĕр чун тĕлне пуле. Çитет, пăхать — никам та çук, кăшкăрать, чĕнет — сасă паракан пулмарĕ. Никам та чĕнменнипе каялла таврăнать...

Амăшĕпе хĕрĕ килелле васкамасăр утаççĕ. Сулнăкран туртса кăларнă çунана лаша вĕсем хыççăн çăмăллăн туртса пырать.

## ÇУХАЛНĂ УРОК

Ах, çав вун икĕ-вун виçĕ çулхи арçын ачасем! Ларма-тăма пĕлмен шăпăрлансем. Пăхăр-ха эсир вĕсем çине пĕр-пĕр çĕрте ушкăнпа пуçтарăнсан. Вĕçĕмсĕр чупаççĕ, кăшкăрашаççĕ, тавлашаççĕ, кĕçех тытăçса та илеççĕ, çапăçма та яланах хатĕр. Пурин çинчен те манаççĕ вĕсем çав хĕрнĕ самантсенче: вăхăт иртнине те, хырăм выçнине те, ашшĕ-амăшĕ пĕр-пĕр ĕç хушнине те, малтанах пурнăçлама шухăшласа хунă хăйĕн шутсăр кирлĕ ĕç-пуçне те... Шкулта тата... Шăнкăрав янранă, вĕрентекен класра, вĕсем çаплах кĕрсе пĕтеймеççĕ.

— Юрать-и?

— Кĕме юрать-и? — илтĕнет вĕçĕмсĕр.

Асăрхаттарни, ӳпкелени, вăрçни усăсăр — пурпĕр итлемеççĕ, тĕрĕсрех каласан çав хĕрнĕ самантсенче никама та тăнлама пултараймаççĕ вĕсем. Акă кĕрсе пĕтрĕç, вырнаçса ларчĕç. Анчах урок пуçлама иртерех-ха, тăруках лăпланайман класс, пĕр хушă çаплах йăшăлтатать, пăшăлтатать. Пĕрин тетрачĕ çук, тепри ручкине çухатнă, виççĕмĕшĕ вĕренмелли кĕнекине киле манса хăварнă... Юлашкинчен лăпланчĕç.

Умра ларакан çирĕм ултă ача çинчен куçне илмесĕр Ольга Ивановна киле панă ĕçсене тĕрĕслет, ыйтать, итлет, йăнăшсене тӳрлетет, ăнлантарать.

Нестерова, З. А. Хĕллехи каç : калав // Нестерова, З. А. Ăçта-ши эсĕ халĕ? : калавсемпе повеçсем / З. А. Нестерова. – Шупашкар, 2009. – С. 9-15.